

АННОТАЦІЯ

В статье рассмотрены особенности развития школьной сети в сельской местности, в условиях перехода ко всеобщему среднему образованию учащихся и преодоления различий между городской и сельской школами. По результатам историко-педагогических исследований установлено влияние социально-экономической политики государства на стратегии развития украинского села, которые были определяющими для развития школьной сети и ее структуры. Охарактеризованы этапы и динамика сельских школ; позитивные тенденции и противоречия, которые имели место в развитии школ сельской местности. Полученные новые знания могут служить для разработки концепций развития сельской школы в современном образовательном пространстве Украины.

SUMMARY

The article highlights the features of the school network in rural areas in the transition to universal secondary education students and overcoming differences between urban and rural schools. As a result of historical and pedagogical studies revealed the influence of socio-economic policy strategies of Ukrainian villages that were crucial for the development of the school network and its structure. Characterized: the stages and dynamics of rural schools; call sign tendencies and contradictions that have taken place in the development of rural school. Detected new knowledge can be used to develop concepts for rural schools in the modern educational environment of Ukraine.

УДК 37.034

Віктор Короленко
(Миколаїв)

ЗАЛЕЖНІСТЬ ЕФЕКТИВНОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ВІД КЛАСНОГО УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства свідчить про необхідність змін у процесі морального виховання дітей шкільного віку і пошуку нових шляхів поліпшення його ефективності.

Мета статті – пошук можливостей підвищення ефективності морального формування дітей шкільного віку в умовах сучасності. *Завданням* даної статті є висвітлення важливості та необхідності підвищення ефективності процесу морального формування дітей шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Аналіз наукової літератури свідчить про інтерес науковців до проблеми морального виховання підростаючого покоління (Зайченко І., Макаренко А., Максимов В., Мудрик А., Поліщук В., та інші). Однак питанню морального виховання дітей шкільного віку у наукових роботах уваги приділено недостатньо.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи моральне формування дітей шкільного віку А. Макаренко відзначив, що: “Безнадійною є спроба побудувати виховну техніку за допомогою дедуктивних висновків з якої завгодно науки: психології, біології, тощо. Це зовсім не означає, що положення цих наук не повинні брати участь в справі побудови виховної техніки. Проте роль їх має бути тільки службова, сповна підпорядкована тим цілям, які вимагаються політичними (практичними) обставинами в житті суспільства” [2, с. 164].

На думку А. Макаренка, “педагогіка – наука діалектична, де абсолютно не може бути догми”. Дослідник стверджував, що: “Діалектичність педагогічної дії така велика, що жоден засіб не може проектуватися як позитивне, якщо його дія не контролюється всіма іншими засобами, вживаними одночасно з ним. Людина не виховується по частинах, вона створюється синтетично всією сумою впливів, які на неї діють. Тому окремий засіб завжди може бути і позитивним і негативним, вирішальним моментом є не його пряма логіка, а логіка і дія всієї системи засобів, гармонійно організованих” [2, с. 164-165].

Продовжуючи думки А. Макаренка, В. Максимов відзначив, що: на особистість школяра, має сильний виховний вплив класний учнівський колектив в умовах, коли він перетворюється на носія виховних функцій, (коли набуває великих інтелектуальних виховних можливостей). Дослідник поділяє їх на:

організаційну – учнівський колектив сам управляє своєю суспільно корисною діяльністю;

ідейно-виховну – учнівський колектив носій ідейно-етичних переконань;

стимулювання – колектив сприяє формуванню етично цінних стимул-реакцій всіх суспільно-корисних справ, регулює поведінку своїх членів, їх взаємини [3, с. 179].

У своїх дослідженнях проблеми морального формування підростаючого покоління В. Максимов підкреслював, що “чим більше міцнішає класний колектив, тим ефективніше формуються громадська думка, смаки, естетика праці і побуту, моральні позиції. Отже, на вищих рівнях розвитку починають виявлятися дві інші виховні функції – ідейно-етична і функція стимулювання. На вищій стадії колектив відчуває свою силу, володіє значним досвідом успішної організації спільної діяльності, формує певні моральні критерії. Тому другим показником виховної можливості класного колективу може бути його *моральна спрямованість*” [3, с. 180].

Отримані нами результати дослідження підтверджують важливість тверджень А. Виноградової, Г. Години, С. Козлової, що потрібно виховувати у дітей цілеспрямовану поведінку при їхньому виконанні доручень, а саме за допомогою педагогічних умов:

1. Підбір конкретних завдань, посильних і зрозумілих дітям (прості доручення, результат яких близький за часом від поставленої мети).

2. Життєві ситуації, в яких діти можуть усвідомити необхідність своєї праці, проявити свою ініціативу. Ці ситуації мають бути наочними – діти повинні бачити процес роботи, а вихователь повинен мати можливість показати їм його (прибирання, прання, підготовка до свята, шиття новорічних і інших святкових костюмів, тощо).

3. В процесі розвитку трудової діяльності дітей, важливим на всіх етапах є метод навчання: постановка мети праці, її мотивації, знаходженні засобів її досягнення (відповідних навиків, елементарної організації своєї діяльності, послідовності виконання), а також результату і усвідомлення його як моменту завершення діяльності [4, с. 37].

Для виховання у дітей бажання працювати і прагнення до праці, вчитель повинен систематично використовувати життєві ситуації, пов'язані з працею, або створювати необхідні ситуації самому. Виникнення в дітей ініціативи, бажання попрацювати разом з дорослими, допомогти їм, завжди повинні отримувати позитивну оцінку, бажано у присутності всього дитячого колективу. Доцільно сказати дітям яке завдання їм потрібно виконати, на початку роботи. Дітей, які самі почали працювати, необхідно заохотити за те, що вони за власним бажанням захотіли працювати [4].

Учитель повинен оцінювати працю дитини не лише після її завершення, але і в процесі діяльності (вимоги, вказівки, нагадування, тощо). Дитині необхідно постійно бути упевненою в тому, що вона робить правильно, навіть у тих випадках, коли учитель не контролює її дії, вона сама періодично дивиться на дорослого, чекаючи його оцінки. Якщо учитель оцінює лише результати праці, то оцінка відбиває узагальнений характер (оцінюється діяльність в цілому), а необхідно оцінювати і проміжний результат, конкретні дії дитини, що підвищує її інтерес до роботи і бажання продовжувати свою діяльність.

Отримані результати нашого дослідження, свідчать про наявність особливостей в поведінці школярів і підтверджують думку В. Поліщука, що у дітей молодшого шкільного віку формуються явища, які поступово переходять у підлітковий та юнацький вікові періоди, закріплюючись у них у вигляді двох типових груп.

Основна група:

1. “Мультикове світосприймання”: культивується не тільки мультфільмами, а будь-яким фільмом – художнім, документальним, що проповідує культ фізичної зверхності і формує “екранне” бачення реальності, коли можливість осуду чи співпереживання блокується невідповідними реакціями екранних “героїв”, унаслідок чого нівелюються моральні цінності. Такі події сприймаються за межею реального буття, оскільки не становлять загрози для особистості і формують образ пасивного глядача, який проймається байдужістю та загостреним почуттям власної недоторканності.

2. Лайливість, брутальність: на оточуючий дітей соціальний фон, рівень культури який завжди визначався дорослим населенням, яке, на жаль, не цурається активного вжитку ненормативної лексики, поступово нашаровується своєрідний соціальний пласт кінця ХХ – початку ХХІ ст. У середніх і старших класах відзначаються два піки цього феномену: у 6-7 класах та 10-11 кл. Небезпека полягає в тому, що лайливі та брутальні слова активно вживають дівчата, що призводить до втрати жіночих проявів поведінки, культивування алкоголізму, наркоманії, куріння тощо. Ненормативна лексика є не від'ємним супутником названих явищ і сприятливими умовами для їх активного впровадження.

3. “Комплекс Шарикова” (А. Мудрик) як прояв примітивізму мислення та поведінки: обмеженість світогляду, егоїзм, духовна пустка, ігнорування оточення заради власних меркантильних інтересів у зв'язку з власною соціальною обмеженістю.

4. “Дофенізм” (А. Мудрик) як крайній прояв байдужості, соціального інфантилізму: вибірковий інтерес до оточення залежно від можливості максимального зиску та “безпроблемного” співжиття.

5. Тотальний зиск: розгляд моральних стосунків як товару. Має безпосередній зв'язок з “дофенізмом” і передбачає формування новітніх гобсеків. Його основи закладаються ще в дошкільному віці: феномен “шоколадки”: будеш дружити зі мною, то отримаєш її. Духовно спустошує обох контактерів –новітнього гобсека та його партнера.

6. “Доларизація” свідомості (культ іноземної валюти): поклоніння іноземній валюті, що видно насамперед у формах зберігання (аби не була потертою, без плям, не зігнутою навпіл тощо).

7. “Матеріалізація” свідомості: оцінка оточення через матеріальні цінності. Супроводжується зневагою інтелектуальних можливостей людини.

8. Образ “крутого хлопця”: культивування спрямованості “під себе”, не вникаючи в сутність переживань – оточення. Вживання мовних штампів, слів, як правило, іншомовного походження та спотворених способів вимови (“окей”, “ковтання” закінчень слів, гугнявіння на зразок перекладачів у “піратській” кінопродукції, демонстративна розв'язність тощо). Характерно, що поняття “крутий” вживається дітьми з дошкільного віку без розуміння змісту, але дитина відчуває, що це “щось таке”, що робить її неповторно-зверхньою. Необхідно підкреслити, що сприяють формуванню таких елементів поведінки: організовані чинники (телебачення, преса тощо) і повсякденні настрої населення.

Додаткова група (Г. Абрамова):

1. Поєднання низької пізнавальної активності та особистісної незрілості.

2. Сенсорна “спрага” у вигляді прагнень до гострих відчуттів і бездумних вражень.

3. Інфантильність суджень, крайня залежність від ситуації поряд із невмінням впливати на неї; неконтрольованість поведінки, обумовлена поєднанням інфантильності та агресивності.

4. Підвищений інтерес до сексуальних проблем, алкоголізація, агресія, бродяжництво; низький рівень працездатності, меркантильність інтересів.

5. Негативне ставлення до навчання, епізодичні прогули “нецікавих” уроків, які згодом переростають у системні, що супроводжується бравадою.

6. Відсутність професійної спрямованості з пошуком найлегшого, часто аморального способу добування грошей.

7. Немотивовані коливання настрою, конфліктності, дратівливості.

8. Втечі з дому через загрозу покарання (прояв самозахисту).

9. Акцентуація компонентів потягів: інтерес до ситуацій, які складаються з елементів агресивності, жорстокості.

10. Низький рівень власних вольових установок, слабкість функцій самоконтролю та саморегуляції як прояв несформованості основних передумов пубертатного віку, тощо. На нашу думку ця група характерна для дітей підліткового віку. Акумулюючи прояви основної групи та посилюючись

впливом негативних соціально-економічних реалій, вона стає відверто агресивною [5, с. 170-172].

Справедливо зауважує І. Зайченко, що одним за головних у процесі морального формування особистості є принцип індивідуального підходу, який вимагає від учителя, щоб він:

- постійно вивчав та добре знав індивідуальні особливості темпераменту, риси характеру, погляди, смаки, звички учнів;
- вмів діагностувати і знав реальний рівень сформованості таких важливих особистісних якостей, як образ мислення, мотиви, інтереси, спрямованість особистості, ставлення до життя, праці та інше;
- постійно залучав кожного учня до посиленої для нього і все ускладнюючої діяльності, що забезпечує прогресивний розвиток особистості;
- своєчасно виявляв і усував причини, які можуть перешкодити досягненню мети, а якщо ці причини не вдалось своєчасно виявити та позбавитись їх – оперативно змінював тактику виховання в залежності від нових умов та обставин;
- максимально спирався на власну активність особистості;
- поєднував виховання з самовихованням особистості;
- розвивав самостійність, ініціативу, самодіяльність учнів, вміло організовував і спрямовував діяльність, яка забезпечувала б успіх [1, с. 304].

Висновки та перспективи подальшого розгляду. Спираючись на отримані результати нашого дослідження можемо стверджувати, що основами ефективного морального формування дітей шкільного віку є: скоординована взаємодія сім'ї і школи в процесі виховання школярів; особистий морального приклад учителя; індивідуальні особливості дитини; взаємини школярів з оточуючими у школі, дома і на вулиці.

Список літератури

1. Зайченко І. В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, 2-е вид. / І. В. Зайченко – К. : «Освіта України», «КНТ», 2008. – 528 с.
2. Макаренко А. С. Воспитание гражданина/Сост. Р. М. Бескина, М. Д. Виноградова.– М.: Просвещение, 1988. – 304 с.
3. Максимов В. Г. Педагогическая диагностика в школе: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 272 с.
4. Нравственно-трудовое воспитание детей в детском саду / А. М. Виноградова, Г. Н. Година, С. А. Козлова и др.; Под. ред. Р. С. Буре. – М. : Просвещение, 1987. - 222 с.
5. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) : Нав.-метод. пос. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2007. – 330 с.

АНОТАЦІЯ

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури визначено сутність процесу морального виховання дітей шкільного віку, проведено аналіз різноманітних підходів до вирішення цієї проблеми. Результати проведеного аналізу свідчать, про необхідність морального виховання дітей шкільного віку, що складає основу загального морального розвитку зростаючої особистості.

АННОТАЦІЯ

На основе теоретического анализа психолого-педагогической литературы определена сущность процесса морального воспитания детей школьного возраста, проведен анализ разнообразных подходов к решению этой проблемы. Результаты проведенного анализа свидетельствуют, о необходимости морального воспитания детей школьного возраста, который составляет основу общего морального развития растущей личности.

SUMMARY

On the basis of theoretical analysis of psychological and pedagogical literature essence of process of the moral educations of children of school age is certain, the analysis of the various going is conducted near the decision of this problem. The results of the conducted analysis testify, about the necessity of the moral educations of children of school age which makes basis of general moral development of growing personality.

*Валентина Кочина
(Харків)*

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ» МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ

Потреби сучасного суспільства, його духовні й матеріальні сфери зумовили особливу актуальність проблем спілкування, окреслили принципово нові ознаки світової цивілізації, пов'язані з особливостями функціонування постіндустріальних суспільств, інформаційних технологій, процесів глобалізації. Успішне оволодіння педагогічною професією неможливо без оволодіння культурою мови і культурою спілкування. Комунікативна культура педагога заснована на мовній культурі, визначає потенціал всієї системи освіти, ступінь її впливу на розвиток особистості людини. Зміст професійної діяльності інженера-педагога висуває до нього ряд специфічних вимог, які потребують розвитку професійно важливих якостей, і в першу чергу, комунікативних.

Мета статті – на основі накопиченого досвіду та аналізу психолого-педагогічної літератури розкрити зміст поняття «культура професійного спілкування» майбутніх інженерів-педагогів транспортної галузі.

Культура професійного спілкування інтенсивно вивчається в системі психолого-педагогічних наук (О. Барабанщиков, Є. Бондаревська, Т. Вільчинська, С. Кульневич, С. Міщенко, С. Муцинов, В. Семиченко, В. Серіков, А. Щербаков). Нове відношення до праці як творчого процесу визначає новий підхід системи освіти до майбутніх фахівців. Професіоналізм, як риса особистості, гуманістичне мислення та поведінка, універсальні культурні норми – це найбільш узагальнені вимоги до сучасного фахівця.

Культура професійного спілкування для майбутніх інженерів-педагогів є складовою їх професійної діяльності і без володіння якою неможливе якісне виконання професійної діяльності. У науковій літературі зазначено, що спілкування сприяє створенню умов для розвитку мотивації тих, хто займається професійною діяльністю, надає їй творчого характеру, розвиває особистості суб'єктів спілкування, попереджує виникнення конфліктів та психологічних бар'єрів.

Інженерно-педагогічна діяльність складається одночасно з двох самостійних і тісно пов'язаних між собою компонентів: інженерного і